

Kampen om fellesrommene: Om ekskludering og inkludering i de urbane offentlige byrom

Terje Holsen

Vitenskapelig vurdert (refereed) artikkel

Terje Holsen: The fight for common spaces: On exclusion and inclusion in urban public spaces

KART OG PLAN, Vol. 78, pp. 101–113, POB 7030, NO-5020 Bergen, ISSN 0047-3278

There is a widespread notion that there is a struggle for the urban public spaces, a struggle affected by the way resources and their development are managed in the context of neoliberal urban development. Our urban environment expresses meaning; it embodies expectations, possibilities and limitations. As a result, some people are excluded from the common spaces, while others are included.

The urban common spaces are often referred to as «public spaces», and these are expected to be open and accessible to all. This article discusses who «everyone» is, and how ownership of this community is constituted. The backdrop for the discussion is what is often referred to as neoliberal urban development.

Key words: neoliberal urbanism, public spaces, club goods, exclusion

Terje Holsen, Førsteamanuensis, dr. scient. Fakultet for landskap og samfunn, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Postboks 5003, 1432 Ås. E-post: terje.holsen@nmbu.no

Innledning

Det er en utbredt forestilling av at det foregår en kamp om de urbane fellesrommene, en kamp som påvirkes av hvordan vi styrer utviklingen av og forvalter ressursene i neoliberal byutvikling. Våre fysiske omgivelser uttrykker mening. Omgivelsene tillegges forventninger, muligheter og begrensninger. Som en følge av dette er det noen som ekskluderes fra fellesrommene, mens andre inkluderes. De urbane fellesrommene omtales ofte som byenes «offentlige rom». Det forventes at disse er åpne og tilgjengelige for alle. I denne artikkelen drøftes det hvordan eierskap til dette fellesskapet konstitueres. Neoliberal byutvikling danner bakteppet for diskusjonen.

Det fremheves gjerne som positivt at neoliberal byutvikling tilfører ressurser til byfornyelse, ut over det som offentlige myndigheter alene kan få til. Kritiske røster har på den andre siden pekt på hvordan det som gjerne betegnes som en privatisering av de offentlige urbane rommene påvirker folks dagligliv. I særlig grad vises det til hvordan man styrer og regisserer tilgangen til privatiserte offentlige rom. Kontroll over det of-

fentlige rommet er en særlig viktig strategi innen neoliberal politikk (Clarke 2004:33–34; Smith & Low 2006:15). Markedsmekanismer brukes i styring og utvikling offentlig service og byutvikling, i samhandling mellom offentlige myndigheter og det private markedet (Brenner, Peck & Theodore 2010: 329). Denne samhandlingen utfordrer tradisjonelle forestillinger om hvilke premisser som bør ligge til grunn for bruken av de urbane fellesrommene. Økonomiske og moralske motiver ses i sammenheng, og det etableres nye styringsmekanismer ut fra eierrettigheter som alternativ til tradisjonell offentlig regulering. Utviklingen faller i tid sammen med og er betinget av neoliberale politiske strømninger.

Hensikten med denne artikkelen er å gi en mer teoretisk gjennomgang av neoliberal byutvikling, og særlig hvordan denne påvirker mulighetsrommet for deltagelse i det urbane offentlige rommet. Det er et komplekst sett av mekanismer som styrer bruken av de offentlige rommene, blant annet synet på fellesskap, overskridende handlinger, toleranse og kontroll. I sum er bruken av det offentlige rom-

met i stor grad preget av eiendomsrettigheter, i et spenn mellom intensjoner og oppfattede muligheter. Dette styrer i realiteten tilgangen til det offentlige rommet og etablerer det som klubbrom der ikke alle har tilgang.

Neoliberal bypolitikk

Neoliberal politisk praksis innebærer deregulering (Harvey 2005:3), en restrukturering av forholdet mellom eiere av privat kapital og staten (Sager 2010:149). Neoliberal urbanitet handler også om bestemte holdninger til hvordan vi best organiserer samfunnsliv og hvordan enkeltindivider passer inn i dette (Baeten 2012:24). Neoliberal bypolitikk er preget av flere sammenknyttede problemstillinger som påvirker bruken av fellesrommene. Storbyområder ses som viktige noder i en globalisert økonomi, og de offentlige rommene som potensielt verdifulle handelsvarer (Carmona 2010b:158). Byer konkurrerer om kapital. Nedslitte bydeler og transformasjonsområder er potensielle konkurransefordeler som søkes utviklet gjennom tilbudsvekst (Theodore & Peck 2011:29–32). Tilnærmingen kalles gjerne for «entrepreneurial cities» (Hall & Hubbard 1996; Jessop 1997). Offentlige myndigheter tar ikke lenger eneansvar for de urbane utfordringene. Oppgaver løses nå i et fellesskap av offentlige organer, markedsaktører og sivilsamfunnet gjennom konkurranseutsetting, nettverksløsninger og halvoffentlige samarbeidsorganer (Rhodes 2007:1244–1247), og gjennom overføring av rettigheter og plikter fra offentlige organer til privat sektor (Brenner et al 2010:335–339; De Magalhães 2012).

Samarbeid mellom offentlige og private aktører er viktig, både for å forstå og utvikle lokale konkurransefordeler og for å attrahere kapital til omstilling. Markedsbaserte løsninger prioriteres som svar på regulative utfordringer (Brenner et al 2010:329). En byutvikling med flere aktører, med en bredere agenda innen entreprenørskap og eiendomsutvikling, gir behov for fleksible og for-

handlingsbaserte offentlige planleggingsregimer (Taşan-Kok 2012:2–7). Tradisjonell offentlig byplanlegging erstattes av privat initiert eiendomsutvikling basert på eiendomsrett (Peel, Loyd & Lord 2009:406). Planleggere blir gjennom dette markedsaktører som aktivt deltar i utviklingen av eiendomsmarkedet (Adams & Tiesdell 2010). Lokale og tilpassede løsninger vektlegges framfor en mer generell, nasjonalt utformet politikk (Jessop 1997:573–574; De Magalhães 2012:144). Praktiske virkemidler som BID – «business improvement districts» (se bl.a. Morçöl & Wolf 2010) og TCM – «town centre management» (Coca-Stefaniak et al 2009), utvikles for å håndtere prosjekt- og kontraktsbasert offentlig-privat samarbeid om byutvikling med basis i eiendomsrett (Peel et al 2009: 408–409)¹.

Det er en økende frykt for ro, orden, for byenes estetikk og for redusert aktivitet i sentrum (se f.eks. Bannister & Fyfe 2001; Meltzer 2011:863). Opplevd manglende offentlig evne til å håndtere situasjonen gir private markedsaktører insentiver til å ta mer ansvar (Neal 2010:62). Dette skjer gjerne gjennom ulike former for eierstyrt arealbruk som f.eks. kjøpesentre, forskningsparker, kontorsentre, bytransformasjonsområder, «gated communities», osv. (Brunetta & Moroni 2012: 3–5). Ulike virkemidler som anvendes er stedsforming gjennom «defensible space»² (Newman 1995), bruk av designmanualer³ (Carmona 2010a; Neal 2010), overvåknings-systemer (Goold 2002; Lomell 2007), mv.

Fellesrommene – verken offentlige eller private

Kontrollen over fellesrommene forhandles og reforhandles løpende. Diskusjonen om utviklingen i det offentlige rommet dreier seg om mange ulike forhold; blant annet demokrati, ekskludering, kontroll, rettferd, mangfold og toleranse. Bredden i diskusjonen kan ses på som et symptom på et mangfold i forståelsen av begrepene offentlig og privat (jf. Wein-

1. Samtidig er i hvert fall deler av metodene basert på transnasjonal kunnskapsoverføring (Theodore & Peck 2011).
2. Kriminalitet og uønsket sosial atferd søkes bekjempet ved design som gir beboere og lokale aktører økt privat kontroll over sine nære omgivelser (Jacobs & Lees 2013:1566).
3. Forstått bredt, inkludert prinsipper som f.eks. foreslått av Jane Jacobs (1961) og Jan Gehl (1971). Mer konkrete designmanualer kan f.eks. være offentlige policydokumenter med tilhørende «design guides».

traub 1997). Mer teoretiske studier har gjerne fremhevet at det offentlige rommet er i en krise. Makt forskyves og skillet mellom de som er «innenfor» og de som er «utenfor» blir større. Empiriske studier har vist at endringsprosessene også produserer nye og konkurrerende offentligheter, som følge av nye typer aktører, nye typer urban design og nye former for sosiale konflikter (Mela 2014:2).

«Offentlige rom» forstås gjerne som en motsats til «private rom». Begrepet «offentlig» kan slik sett ikke forstås uavhengig av begrepet «privat» (Clarke 2004:27–28; Smith & Low 2006:3–4). Forholdet kan forstås som en dikotomi – enten er rommet offentlig, eller det er privat (se f.eks. Samuelson 1954). Alternativt kan man forstå helt privat og helt felles eierskap som ytterpunkter på en skala (Buchanan 1965). Det fullt ut offentlige eller private er i dette perspektivet særtilfeller av det som kalles kollektivt eierskap, også kalt klubbgodet. Urbane fellesrom er slike klubbgodet. De er mer eller mindre tilgjengelige, mer eller mindre offentlige.

Weintraub (1997:3–4) viser til to analytisk sett distinkt forskjellige vurderinger av aksens offentlig-privat; hvor synlig eller skjult noe er og hvor individuelt eller felles det er. Grad av offentlighet kan ut fra dette forstås med ulike perspektiver; som forholdet mellom stat og marked, rom for politisk diskurs, rom for sosialisering og selvrealisering og som forholdet mellom offentlighet og familie. Konkurransetsetting av forvaltningen av fellesrommene forstås gjerne som privatisering og individualisering, sett som forholdet mellom stat og marked. Sett ut fra den private og familiære boligen, er imidlertid markedet gjerne forstått som en del av den offentlige sfæren (Clarke 2004:28). Det er ingen nødvendig sammenheng mellom privat eierskap til et fellesrom og allmennhetens tilgang, vurdert som mulighetsrommet til sosialisering og selvrealisering.

Fellesrommene, som annen eiendom, beskyttes av eiendomsrett (Blackmar 2006:51).

Beskyttelsen kan være *de jure* (legal) og *de facto* (økonomisk). De facto eiendomsrett forstås som evne til å kontrollere eller utnytte goder, uavhengig av legal eiendomsrett (Burton 2004:136). Dersom muligheten til legal beskyttelse ikke er tilstrekkelig til stede, vil man bruke andre mekanismer for å beskytte det man oppfatter som faktiske eiendomsretter. Både de jure og de facto eierskap styres gjennom rettighetsutøvelse. Man må skille mellom de intensjoner som rettighetsutøveren mener å ha og hvordan denne utøvelsen blir oppfattet av andre som er til stede i det offentlige rommet. Man må også skille mellom rettigheter som benyttes for å ordne tilgangen til de offentlige rommene og rettigheter som brukere av det offentlige rommet tiltar seg når de oppholder seg der⁴.

Demokrati

Et levedyktig demokrati er avhengig av at det eksisterer en «offentlig sfære», et rom for politisk diskurs, som en megler mellom det individuelle privatlivet og de upersonlige statlige strukturerne (Jenlink 2007:432)⁵. De viktigste demokratiske rettighetene i det offentlige rommet er frihet til å danne foreninger, til forsamling, bevegelsesfrihet og ytringsfrihet (Gray & Gray 1999:64). Det kan være demokratiske skranker for bruken av det offentlige rommet, selv om det både i prinsippet og i praksis er tilgjengelig for alle. Man kan ha bevegelsesfrihet uten ytringsfrihet og forsamlingsfrihet. For å kunne ha et demokrati, må man kunne hevde sine interesser, fremme sine krav overfor andre og kreve handling (Parkinson 2013:688).

Privat forvaltning av det offentlige rommet og økt vektlegging av kommersielle hensyn, kan påvirke demokratiske rettigheter. Det er mange eksempler på at det innføres begrensninger i retten til å fremme politiske eller religiøse synspunkter, for eksempel retten til å dele ut løpesedler på kjøpesentre (se f.eks. Layard 2010:412–413; Stugu 2015:27–29). En annen demokratisk utfordring opp-

4. Et eiendomsperspektiv på betingelser for bruken av det offentlige rommet er grundig behandlet i Holsen (2018).

5. Det kan stilles spørsmål ved om denne diskursen er tilgjengelig for alle, hvordan tilgjengelighet begrenses og av hvem, hvilke interesser som definerer og forvalter dette og hvordan slike begrensninger blir utfordret. Det er på denne måten en tendens til at de offentlige rommenes betydning som politisk arena filtreres ut (Parkinson 2013:683).

står når noen grupper får begrenset sin mulighet til å oppholde seg i det offentlige rommet. Ungdommer kan f.eks. oppleve at de blir bedt om å forlate kjøpesenteret om de er i grupper, noen ganger blir de oppfattet som uønsket uansett. Mange steder brukes maskiner som sender ut en høyfrekvent, plagsom «mygglyd» som bare yngre mennesker er i stand til å oppfatte (Staeheli 2010:67; Johnstone 2016:722)⁶.

Også hjemløse, alkoholikere, narkomane, tiggere og andre marginaliserte gruppers muligheter til å bruke offentlige rom fremheves som en demokratisk utfordring (se Mitchell 1995; Kohn 2004:130–143; Thörn 2011). Retten til bevegelsesfrihet i det offentlige rommet er beskyttet av den europeiske menneskerettskonvensjonen⁷. Det er for eksempel ikke forbudt å være narkoman. Likevel opplever mange å bli bortvist fra privat kontrollerte offentlige rom, selv om de ikke har brutt generelle regler for oppførsel på stedet (se f.eks. Lomell 2007:75). De offentlige rommene i byen får dermed også symbolsk demokratisk verdi gjennom fellesskapets grad av aksept for det som er fremmed og annerledes. Synlighet i det offentlige rommet er et viktig demokratisk symbol, selv om Amin (2008) argumenterer for at de tradisjonelle offentlige rommene ikke er like viktige arenaer for demokratiske ytringer som tidligere.

Økt oppmerksomhet om sikkerhet og tiltak mot terror kan påvirke demokratiske rettigheter (Németh 2012) og andre bruksetter i det offentlige rommet. Etablering av sikkerhetssoner rundt viktige bygninger og samfunnsfunksjoner kan legge beslag på og reduserer tilgjengeligheten til arealer for demokratiske ytringer, forbudssoner mot demonstrasjoner i forbindelse med internasjonale arrangementer kan redusere ytringsmuligheter, osv. (Warren 2002)

Ekskludering og inkludering

Det offentlige rommet har alltid vært utfordret av motstridende interesser, «fremmede» som gjennom væremåte eller handlinger

overskrider majoritetsinteressene og skaper uorden, samt forsøk på å ekskludere de som ikke passer inn. Det finnes ikke noe nullpunkt der det offentlige rommet fullt ut var åpent og inkluderende for alle. Der noen mener at det offentlige rommet renses for mangfold gjennom neoliberal praksis, mener andre at det er mer inkluderende enn tidligere, for eksempel for arbeiderklassen og for kvinner (Listerborn 2005:382). Sett over tid kan det hevdes at privateide offentlige rom som kjøpesentre og havneområder, bl.a. kritisert for å ekskludere grupper av mennesker, like gjerne kan forstås som å åpne nye arealer for flere (Chiodelli & Moroni 2015). Før de ble privateide offentlige rom, hadde allmennheten ikke adgang i det hele tatt.

Tildelingen av urbane rettigheter styres dels gjennom moralske vurderinger (Toolis & Hammack 2015:370) og dels gjennom økonomiske vurderinger (Webster 2003:2591). Disse vurderingene skaper klubber i det offentlige rommet der noen får medlemskap, andre ikke. Noen er inkludert, andre er ekskludert. Ekskludering er ofte rettet mot oppførsel eller mot konkrete handlinger, selv om de reelle hensynene er rettet mot bestemte grupper (Staeheli & Mitchell 2008:532–533). Det er lettere å få moralsk aksept og opptre juridisk korrekt ved å regulere aktivitet, enn ved å hindre konkrete grupper adgang til klubbrommene. Man kan for eksempel generelt forby overnatting utendørs i byen eller kreve at tiggere bare er tillatt hvis man registrerer seg hos politiet, selv om det er en konkret gruppe mennesker som oppfattes som problem.

Fellesskap og fremmede mennesker

I alle samfunn finnes det mennesker som oppfattes som «fremmede». De passer ikke inn i flertallets kognitive, moralske eller estetiske verdensbilde. Å leve i en by er å leve i et fellesskap med fremmede. Disse skaper uorden. Det finnes to ulike måter som et samfunn kan gjenopprette orden; å arbeide for å gjøre det fremmede kjent eller frastøte

6. I følge Little (2015:167) er mer enn 9.000 slike maskiner tatt i bruk over hele Storbritannia, og i tillegg er de montert i 9 europeiske land samt 10 andre land over hele verden.

7. Jf. tilleggsprotokoll 4, artikkel 2: «*Enhver som lovlig befinner seg på en stats territorium, skal ha rett til bevegelsesfrihet innenfor dette territorium og til fritt å velge sitt bosted.*»

og unngå det fremmede (Bauman 1997:17–18). Ulike syn på det offentliges rolle kan forklares gjennom ulike behov for fellesskap, og hvordan man bør og kan utvikle en offentlighet som inkluderer og legger til rette for et mangfold av aktiviteter. Den vanligste strategien i det moderne samfunnet har vært å arbeide for å endre de fremmedes atferd for å gjenopprette orden.

Det blir stadig vanligere å mene at «fremmede» ikke er en temporær størrelse som kan bringes til orden. Aksepten for løsninger gjennom atskillelse er økende (Bauman 1997:30), som en konsekvens av at tradisjonelle sosiale kontrollmekanismer ikke lenger oppleves som effektive (Low 2006:84). Det offentlige rommet deles opp gjennom tildeling av eksklusive rettigheter. Man etablerer snevrere klubb-goder, f.eks. uteserveringer på torg og fortau slik at man må betale (kjøpe noe) for å bruke plassen. Enkelte har antydning at slik «privatisering» er det offentlige rommets endelikt (Sorkin 1992; Mitchell 1995), ofte med ekskludering som sentralt tema (Carmona 2010a:135). Kritikken rettes mer mot reduserte demokratiske rettigheter enn mot faktisk reduksjon som fysisk størrelse (Németh & Hollander 2010:21). Andre nyanserer bildet. Jackson (1998:173) mener klagesangen om det offentlige rommets død skyldes en romantisering av et åpent og tilgjengelig historisk offentlige rom. Mye av debatten er implisitt ideologisk og normativ, der empirien viser et langt mer nyansert bilde (De Magalhães 2010:560–561). Tidligere tiders offentlige rom, som har blitt sett på som et ideal, var en sosial konstruksjon tilpasset et avgrenset, høflig borgerskapet (Basson 2006:1149). Vurderinger av grad av offentlighet må ifølge Németh og Schmith (2011:9) ta hensyn til for hvem det offentlige rommet eventuelt har blitt mer eller mindre offentlig.

Malplasserte ting og overskridende handlinger

Mary Douglas betrakter moralsk dannelse av klubber gjennom begrepet «skitt» («dirt»), som hun betegner som «malplasserte ting»⁸

(Douglas 2001[1966]:36). Skitt er ifølge Douglas det samme som uorden. Det er ikke en absolutt størrelse, men noe som eksisterer i øyne på den som observerer. Skitt er en fornærmelse mot orden, å eliminere skitt ses derfor som en positiv handling for å organisere samfunnet (Douglas 2001[1966]:2,7,36). Det er særlig det som kan kalles for *overskridende handlinger* i det offentlige rommet som oppfattes som uorden, det Urry (1995:188) kaller for «sosial forurensing». Overskridende handlinger kan være av ganske ulik art. Både miljøproblemer (støy, graffiti, tagging, søppel, osv.), støtende atferd (aggressiv tiggging, fyll, narkotikabruk, osv.) og intrapersonlig uønsket oppmerksomhet (fra gateselgere, meningsmålingsaktører, utdrikkingslag, osv.) er overskridende handlinger (Phillips & Smith 2006:884; Millie 2008:381–382).

Overskridende handlinger utfordrer hegemone moralske koder for akseptabel oppførsel. Hva som oppleves som overskridende vil være konkret tids-, steds-, kontekst- og personavhengig. Skating, gatemusikanter, konsumering av alkohol, tiggging, osv. kan være akseptert noen steder i byen eller tider av døgnet, men ikke andre. Skitt er en residualkategori, det som er igjen og ikke passer inn når man har ordnet og strukturert samfunnet. Det kan behandles på ulike måter ved å; ufarliggjøre det som spesialtilfeller, kontrollere oppførsel eller væremåte, ekskludere det, behandle det som farlig eller som mytiske symboler på ting som er galt (Douglas 2001[1966]:37–41). Skitt kan ikke bestå hvis man ønsker å opprettholde orden.

Toleranse

Prosesser som skaper moralsk akseptable omgivelser handler i utgangspunktet mer om inkludering enn om ekskludering (Mela 2014:2). Gjennom former for forhandlinger oppstår ulike forståelser av det akseptable og ønskelige. Man tolererer og inkluderer det man forstår, men unnviker det man ikke forstår. Det offentlige rommet har derfor en tosidig karakter; en arena der mennesker med felles interesser samhandler og der andre

8. «Mater out of place».

opponerer mot og utfordrer rådende moralske normer (Dixon et al 2006:190–191). Et universelt fellesskap som inkluderer alle, er derfor ikke regelen. Gnisningene mellom ulike oppfatninger av passende og akseptabel oppførsel er en konstant faktor i det offentlige rommet. Det er forståelsen av hva som er upassende som endrer seg. For å kunne omfavne slik forskjellighet og oppfatte den som berikende og utviklende, kan den ikke oppfattes som truende.

Toleranse avhenger av grad av sosial og fysisk integrasjon eller segregering. Både enkelthandlinger, konkret oppførsel, ulike livsstiler eller religiøse overbevisninger vil være gjenstand for vurdering og (in)toleranse (Bannister & Kearns 2013:2701–2708). Moralsk betingede fellesskap kan beskrives som forsøk på å etablere de facto eiendomsrett til det offentlige rommet, uten å ha de jure eiendomsrett. Annerledeshet oppfattes som en trussel mot det bestående. Noen ganger vil en relativt liten gruppe gjennom sine handlinger kunne etablere en de facto eiendomsrett til et offentlig rom (Trouille 2012:2).

Det kan tenkes ulike utfall av forsøk på å gjenopprette orden. Overskridende handlinger og væremåter kan presses til å opphøre og flytte, parallelle offentligheter kan eksistere side om side eller det kan opprettes en ny orden der normer for akseptabel oppførsel er endret. Dette siste skjer dersom tidligere hegemoniske grupper velger tilbaketrekning som strategi, det vil si at én de facto eiendomsrett erstattes av en annen. Det første utfallet kan kalles en temming og homogenisering av det offentlige rommet. Intensjoner formet gjennom design og tildeling av rettigheter oppfattes og aksepteres av marginaliserte brukere slik at de velger å holde seg borte. Risikoen for ikke-planlagte og ubehagelige sosiale møter reduseres og det familiære og private fremheves (Jackson 1998:176; Staeheli & Mitchell 2006:989).

Transformasjon av havneområder (Sandercock & Dovey 2002), kjøpesentre (Layard 2010), mv. er eksempler på ekskludering gjennom tilbaketrekking. I stedet for å hevde sin rett overfor fremmede og overskridende handlinger, trekker de som har muligheten

seg tilbake til nye urbane arenaer der de opplever sitt fellesskap ivaretatt. Når de gamle offentlige rommene føles de facto overtatt og eid av tiggere, narkomane, gatemusikanter, skatere, osv. med moralske normer som andre opplever som uakseptable, kan slik tilbaketrekking være et foretrukket alternativ. Man gir opp noen rettigheter – friheter til å gjøre det man vil – og får i stedet frihet fra å omgås mennesker man ikke vil (Kirby 2008). Reduksjonen av rettigheter oppleves ikke nødvendigvis som et offer. Studier viser for eksempel hvordan kjøpesentre fortolkes og brukes for å dekke egne behov, gjerne på helt andre måter enn eiernes intensjoner⁹. Kjøpesentre brukes som sosialiseringarena. De er steder for sosialisering, utenfor hjemmet og den produktive sfæren. Folk har en refleksiv holdning til sin bruk av sentrene, og de fungerer for mange som «tredje steder» (Jeffres et al 2009). Dette er steder på nøytral grunn der forskjeller utjevnes, der man kan gå alene og anta at man vil møte andre «stamkunder» for å snakke sammen.

Kontroll

Det offentlige rommet må oppfattes som trygt for å kunne fylle sin rolle i samfunnet. Når majoritetens forsøk på moralsk basert (gjen)oppsettelse av orden oppleves ikke å fungere, kan fysisk kontroll alternativt opprettholde klubbegoder. Kontrollmekanismene deles gjerne i harde (aktive) og myke (passive) (Németh & Schmidt 2007:285). Harde kontrollmekanismer er tiltak for å ekskludere det uønskede, bl.a. *barrierer* (gjerder, adgangskontroll, osv.), *overvåkning* (kameraer, vektore, osv.) og *regulering* (forvaltningssystemer, bruksregler og regulative tiltak, bl.a. forbud mot typer aktiviteter) (jf. Oc & Tiesdell 1999:269–279). Myke kontrollmekanismer er i motsetning *iscenesetting* av det uønskede, bl.a. arrangementer, møblering og andre tiltak. Man kan styre utvalget av butikker og andre tilbud, arrangere ulike typer aktiviteter eller implementere design som oppfordrer til ønsket bruk. Strategien er betegnet som «temming via cappuccino» (Zukin

9. Se for eksempel Fiske (1989), Matthews et al (2000) eller Stillerman & Salcedo (2012).

1995:28), og brukes bevisst i offentlig byutvikling (Koch & Latham 2013) der man ønsker å hindre at steder de facto eies av «snevre» sosiale grupper.

Raco (2003:1872) skiller mellom situasjonsbetingede virkemidler for å begrense muligheten til å begå kriminelle handlinger og myndighetsutøvende virkemidler for å disiplinere potensielle lovbrytere. Tradisjonelt har politiet hatt ansvaret for direkte kriminalitetsforebyggende aktivitet. I en neoliberal urban kontekst viskes skillet mellom offentlig og privat kontroll ut. Dels gjennom at offentlig aktivitet og kontrolltiltak utøves av private aktører (f.eks. private vektere) og dels gjennom at offentlige myndigheter tar i bruk de samme kontrollmekanismene som private aktører, både harde kontrolltiltak (overvåkningskameraer, mv.) og myke tiltak (festivaler, mv.).

Kontroll i det offentlige rommet utøves på to ulike måter, ved *grensek kontroll* og *områdekontroll* (Franzén 2001:213). Tradisjonelt sett har man i en rimelig stabil og noenlunde oversiktlig offentlighet håndtert dette gjennom politiets områdekontroll, basert i en rimelig grad av toleranse for andres handlinger. Bruken av grensek kontroll tenderer til å øke, noe som bidrar til etablering av klubbrom for et mer begrenset antall deltakere. Grensek kontroll baseres gjerne på risikovurderinger, også kalt «aktuarpraksis» (Franzén 2001:208). Mennesker plasseres i aggregerte grupper med ulike risikoprofiler, og behandles deretter. Grupper med antatt høy risiko for å begå overskridende handlinger forsøkes avvist på grensen. Slike former for harde kontrolltiltak krever tydelige juridiske rammer. Det har derfor i mange land¹⁰ vært en vekst i nasjonal lovgivning og lokale vedtekter¹¹ som definerer «anti-sosial oppførsel».

Kontroll handler langs én akse om beskyttelse mot faktiske kriminelle handlinger sett opp mot beskyttelse mot handlinger som overskrider et moralsk betinget fellesskap,

og langs en annen akse om opplevde handlinger sett opp mot frykt for å oppleve dette¹² (Oc & Tiesdell 1999:266). Det man opplever som ubehagelig, og frykter skal skje, er knyttet til det fellesskap man føler med andre mennesker. Opplevelse av frykt, og responsen på denne opplevelsen, kan være av større betydning for utviklingen, enn den faktiske forekomsten av kriminelle og overskridende handlinger.

Kontrollerte offentlige rom, også gjennom vektere og kameraovervåkning, vil kunne oppleves som trygge, ettertraktede og akseptable. Det man opplever som fremmedartet, ubehagelig eller moralsk uønsket, er kontrollert bort og marginalisert. De facto eiendomsrett gjenopprettes. Kjøpesentre er populære fordi man har lyktes i å designe omgivelser der det familiære og private blir fremhevet, der risikoen for å oppleve ikke-planlagte sosiale møter blir redusert (Jackson 1998). Dette fører til ekskludering og økte sosiale forskjeller. Det er imidlertid oftest harde kontrolltiltak som kritiseres. Bak ligger en kritikk av at legitime kriminalitetsforebyggende tiltak brukes som argument for å beskytte seg mot overskridende handlinger, dels grunnet ønsket om å sortere vekk «malplasserte ting», dels grunnet kommersielle hensyn (Fyfe & Bannister 1998:256).

Markedsbaserte løsninger – de offentlige rommene som handelsvare

Begrepet offentlig rom utelukker i utgangspunktet ikke deltakelse fra private aktører eller at aktiviteten finner sted på privateide arealer. For eksempel er både «tredje steder» (Oldenburg 1989) som steder for sosialisering eller «heterotopia» (Foucault 2008[1967]) like gjerne privat som offentlig eid eller forvaltet. Derfor er det antakelig like riktig å snakke om markedsbaserte løsninger som om privatisering. Reduserte offentlige ambisjoner om selv og alene å håndtere utfordrin-

10. Se f.eks. Bannister, Fyfe & Kearns (2006), Millie (2008), Wacquant (2009), Baillergeau (2014), Mercer & Mayfield (2015), Devroe, Bruinsma & Beken (2016).

11. F.eks. bystyresakene 127 og 131 i 2013 i Oslo kommune om forslag til endring i politivedtektene for Oslo. En «utvikling med økende tilstrømming av tilreisende bostedsløse» og «reduere omfanget av uønsket tiggings» er begrunnelsen bak forslagene.

12. Risiko og frykt for å bli utsatt for kriminalitet er ikke det samme. Yngre menn har større risiko for å bli utsatt for kriminalitet, mens kvinner, eldre og minoritetsgrupper har størst frykt for å bli utsatt for dette (Johnston 2001:961; Aas et al 2010:100).

ger i det offentlige rommet, innebærer private bidrag og forhandlingsbaserte løsninger. Samtidig pågår en tilbake-til-byen-bevegelse, ofte i form av gentrifisering. Parallelt har endringer i næringslivet ført til transformasjon av tidligere industriområder, mv. Eiendomsinvesteringene har snudd fra suburbaner til urbane områder. Kritikken mot gentrifisering (se f.eks. Smith 1996; Kohn 2013) er på mange måter en kritikk mot myke kontrollmekanismer («temming via cappuccino»). Det legges til rette for en relativt sett kjøpesterk gruppe, noe som fortrenger opprinnelige brukere/beboere og gir nye grupper de facto eierskap. Om dette oppfattes som positivt eller negativt avhenger av ståsted.

Samlet har utviklingen gitt økt styring via eiendomsregimet og oppdeling av rettigheter, i stedet for tradisjonell regulering. Store eiendomsinvesteringer skal sikres. Sett fra kapitalforvalternes ståsted er overskridende handlinger negative eksternaliteter som påvirker verdien på investeringene. Negative eksternaliteter internaliseres og marginaliseres, og risiko reduseres, gjennom intervensjoner basert i eiendomsrett (de jure og de facto). Denne utviklingen kritiseres som en privatisering av det offentlige rommet (se for eksempel Kohn 2004; Harvey 2005). Utviklingen er imidlertid mer kompleks. Roller, rettigheter og ansvar re-distribueres til ulike andre aktører enn offentlige myndigheter selv (De Magalhães 2010:559), der myndighetene mer blir en tilrettelegger enn faktisk forvalter (Raco 2003:1871).

Både det offentlige rommet som sådan og aktiviteter i det offentlige rommet blir gjenstand for konkurranse. Byutvikling på privat eide arealer som kjøpesentre eller transformerte havnearealer, konkurrerer om attraktivitet og dermed inntekter for eierne. Offentlige forvaltningsoppgaver konkurranseutsettes, enten dette er renhold, vakttjenester, driftsoppgaver, osv. Markedsbaserte byrom er kritisert for å ha et rigid design, som kun tillater intenderte aktiviteter (se for eksempel Bjerkeseth & Aspen 2015:332), og for å utøve ulike former for adgangskontroll gjennom designgrep, slik at arealene i praksis ikke er allment tilgjengelige. Eksemplene er mange: Uteservering der man ikke kan sitte uten å betale for mat og drikke (Boydell

& Searle 2014:329), nødvendige fasiliteter som benker, toaletter, osv. blir fjernet (Kayden 2001:5), porter forblir stengt selv om allmennheten skal ha adgang eller manglende informasjon om at man faktisk har adgang (Kayden 2001:4). Resultatet er at det utvikles markedsbaserte «fellesskapsrom» mer enn «offentlige rom» (Staeheli & Mitchell 2006), styrt med sikte på høflig samvær mellom likesinnede. Dette gjøres også gjennom utvalg av butikker og tilbud og ved styring av akseptable aktiviteter.

Oppsummering

Innledningsvis i artikkelen gjengis fem forhold som karakteriserer neoliberal bypolitikk: (1) Globalisering og konkurranse mellom byer om kapital har ført til at det er (2) utviklet en mer fleksibel og forhandlingsbasert planlegging, der (3) reduserte offentlige ambisjoner om selv og alene ta ansvar har gitt (4) tilpassede lokale løsninger, ofte med (5) overholdelse av ro og orden som et sentralt element. Gjennom dette utfordres forståelsen av forholdet mellom det private og det offentlige. Der noen ser en negativ privatisering av de offentlige rommene, ser andre en positiv utvikling av governance og økt privat ivaretagelse av fellesskapsinteresser.

Hvilke betingelser dette gir for bruken av det offentlige rommet må ta utgangspunkt i en differensiert forståelse av begrepsparet «offentlig» og «privat», både hvor synlig aktiviteten er for omverdenen (mer synlig = mer offentlig) og ut fra hvordan den inkluderer et fellesskap (mer åpen for deltakelse = mer offentlig). I noen sammenhenger kan begrepsparet forstås som et skille mellom demokratiske politiske løsninger sett opp mot instrumentelle markedsbaserte løsninger. I andre sammenhenger kan begrepsparet forstås som typer mellommenneskelig samhandling og sosialisering. Det er ingen nødvendig sammenheng mellom offentlig og privat i de ulike dimensjonene. Offentlige rom for sosialisering kan være basert på private markedsløsninger. Det sentrale er hvordan forholdet mellom offentlig og privat reguleres, hvem som kan nyte ressursene. Neoliberal urbanitet tenderer til å erstatte offentlig felles ressursforvaltning med individuelle og

markedsbaserte løsninger. Offentlige myndigheter får en endret rolle, fra selv å utføre oppgaver, til å tilrettelegge for at andre skal utføre dem.

De siste 20–30 års byutvikling har vært preget av prosjektbasert transformasjon av tidligere industriområder, havneområder, osv. Slik eiendomsutvikling har åpnet tidligere relativt private områder for en større allmennhet. Merverdi for utviklere er både avhengig av at tilbudene er synlige og gir fellesskapet tilgang. Man ser dermed to utviklingstrekk; økt privat engasjement i tradisjonelle offentlige rom og flere privateide arealer som har blitt mer offentlig tilgjengelige. Et tidligere mer tydelig skille mellom offentlige og private rom er blitt visket ut. Mer av bylivet finner sted i offentlige rom som er privat eid, privat forvaltet eller både privat eid og forvaltet. Neoliberal konkurranse mellom byer om privat kapital, lokale forhandlingsbaserte løsninger og transformasjon som gir nye byrom på tidligere lukkede arealer, fører til at det utvikles klubb-goder med basis i eiendomsrett. Slike klubb-goder erstatter tidligere mer felles goder. Styring av rettigheter gjennom offentlig politisk regulering erstattes delvis av styring basert på eiendomsrett. Dermed oppstår forvaltningsregimer som i større grad enn tidligere stiller krav til at man forstår eiendomsrettens juridiske og faktiske innhold. For å kunne definere eiendomsrettens handlingsrom, og slik sett også vurdere om den er til gagn for allmennheten, må man forstå de mekanismene som brukes når den utøves.

Eiendomsrettens handlingsrom kan i utgangspunktet sies å befinne seg i et spenn mellom intensjoner og muligheter. På den ene siden har man de styringsmuligheter som er gitt gjennom de juridiske rettighetene som eieren er tildelt og det fysiske designet som eieren utvikler. Den andre siden består i den faktiske bruken av de offentlige rommene. Dette spennet utgjør samtidig eiendomsrettens juridiske (de jure) og økonomiske (de facto) pilarer. Private aktører kritiseres for gjennom eiendomsrett å styre tilgangen til byrommene som de eier eller forvalter, slik at disse ikke er reelle offentlige rom, men blir klubbrom der uønskede grupper i praksis ikke har adgang. Regler for hva det er lov til

å gjøre og design som legger til rette for ønsket aktivitet reduserer muligheter for uønsket bruk. Klubbrommene kritiseres for å være overvåkede, mer utviklet for å ivareta eiernes økonomiske behov, enn allmennhetens behov for trygghet. Det hevdes at kontrollen først og fremst utøves for å ivareta ønskede brukeres frykt for å bli utsatt for overskridende handlinger.

På den andre siden velger mange mennesker faktisk disse kontrollerte fellesrommene. Tradisjonelle byrom kritiseres for å være preget av overskridende handlinger, kontrollert av et annet fellesskap enn det man selv tilhører. De oppfattes også som klubbrom, der nye grupper har fått faktisk kontroll. I stedet for å bestride denne kontrollen og hevde sin rett til å bruke dem, velges en strategi med tilbaketrekking til de privatiserte klubbrommene der man er trygge for ikke å oppleve overskridende handlinger. For å kunne styre utviklingen er det nødvendig å erkjenne at de aller fleste urbane fellesrommene er klubbrom. Det finnes i liten grad helt offentlige rom, steder som alle kan bruke slik de selv ønsker, uten at dette reduserer andres muligheter til å bruke de samme rommene i tråd med sine ønsker. Utfordringen for demokratiet blir derfor å skape et mangfold av klubbrom. Dette krever at man har vilje til å utvikle forvaltningsregimer som balanserer og ivaretar rettighetene til de mange ulike gruppene, med mange og ulike interesser. Forståelse for de facto og de jure eiendomsrett, for hvordan man kan styre gjennom slik eiendomsrett og vilje til å justere eiendomsrettens innhold, er kanskje viktigere enn forsøk på å videreutvikle metoder innen offentlig regulering.

Referanser

- Adams, David & Tiesdell, Steven (2010). Planners as Market Actors: Rethinking State–Market Relations in Land and Property. *Planning Theory & Practice*, 11(2), 187–207, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/14649351003759631>
- Amin, Ash (2008). Collective culture and urban public space, *City*, 12(1), 5–24, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13604810801933495>
- Baeten, Guy (2012). Normalising Neoliberal Planning: The Case of Malmö, Sweden. I Taşan-Kök, Tuna & Baeten, Guy (eds.), *Contradictions of*

- Neoliberal Planning. Cities, Policies, and Politics.* (s. 1–20). The GeoJournal Library 102. Dordrecht: Springer. DOI: <http://link.springer.com/book/10.1007%2F978-90-481-8924-3>
- Baillergeau, Evelyne (2014). Governing public nuisance: Collaboration and conflict regarding the presence of homeless people in public spaces of Montreal. *Critical Social Policy*, 34(3), 354–373, DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0261018314527716>
- Bannister, Jon & Fyfe, Nick (2001). Fear and the City. *Urban Studies*, 38, 807–813 DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00420980120046536>
- Bannister, Jon, Fyfe, Nick & Kearns, Ade (2006). Respectable or Respectful? (In)civility and the City. *Urban Studies*, 43(5/6), 919–937, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080=00420980600676337>
- Bannister, Jon & Kearns, Ade (2013). The Function and Foundations of Urban Tolerance: Encountering and Engaging with Difference in the City. *Urban Studies*, 50(13), 2700–2717, DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0042098013477705>
- Basson, Steve (2006). 'Oh Comrade, What Times Those Were!' History, Capital Punishment and the Urban Square. *Urban Studies*, 43(7), 1147–1158, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080=00420980600711704>
- Bauman, Zygmunt (1997). *Postmodernity and Its Discontents*. New York: NYU Press.
- Bjerkset, Sverre & Aspen, Jonny (2015). Gaven til byen – Tjuvholmen og offentlige byrom. *Nytt norsk tidsskrift*, 32(4), 329–340, DOI: <http://dx.doi.org/10.18261/issn.1504-3053>
- Blackmar, Elizabeth (2006). Appropriating “the Commons”: The Tragedy of Property Rights Discourse. I Low, Setha & Smith, Neil, *The politics of public space* (s. 81–103). London: Routledge.
- Boydell, Spike & Searle, Glen (2014). Understanding Property Rights in the Contemporary Urban Commons. *Urban Policy and Research*, 32(3), 323–340, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/08111146.2014.901909>
- Brenner, Neil, Peck, Jamie & Theodore, Nik (2010) After Neoliberalization?, *Globalizations*, 7(3), 327–345, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/14747731003669669>
- Brunetta, Grazia & Moroni, Stefano (2012). *Contractual Communities in the Self-Organising City*. Dordrecht: Springer, DOI <http://dx.doi.org/10.1007/978-94-007-2859-2>
- Buchanan, James (1965). An economic theory of clubs. *Economica*, New Series, 32(125), 1–14, DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2552442>
- Burton, Peter S. (2004). Hugging Trees: Claiming de Facto Property Rights by Blockading Resource Use. *Environmental and Resource Economics*, 27(2), 135–163, DOI: <http://dx.doi.org/10.1023/B:EARE.0000017276.60009.bf>
- Carmona, Matthew (2010a). Contemporary Public Space: Critique and Classification, Part One: Critique. *Journal of Urban Design*, 15(1), 123–148, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13574800903435651>
- Carmona, Matthew (2010b). Contemporary Public Space, Part Two: Classification, *Journal of Urban Design*, 15(2), 157–173, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13574801003638111>
- Chiodelli, Francesco & Moroni, Stefano (2015). Do malls contribute to the privatisation of public space and the erosion of the public sphere? Reconsidering the role of shopping centres. *City, Culture and Society*, 6, 35–42. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ccs.2014.12.002>
- Clarke, John (2004). Dissolving the Public Realm? The Logics and Limits of Neo-liberalism. *Journal of Social Policy*, 33(1), 27–48. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047279403007244>
- Coca-Stefaniak, Jose, Andrés, Parker, Cathy, Quin, Simon, Rinaldi, Roberto & Byrom, John (2009). Town centre management models: A European perspective. *Cities*, 26, 74–80, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2008.12.001>
- De Magalhães, Claudio (2010). Public Space and the Contracting-out of Publicness: A Framework for Analysis. *Journal of Urban Design*, 15(4), 559–574, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13574809.2010.502347>
- De Magalhães, Claudio (2012). Business Improvement Districts Implications for public realm governance and management in England. *Progress in Planning*, 77, 143–177, DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.progress.2012.03.002>
- Devroe, Elke, Bruinsma, Gerben & Beken, Tom Vander (2016). An Expanding Culture of Control? The Municipal Administrative Sanctions Act in Belgium. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1–18, DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-016-9321-2>
- Dixon, John, Levine, Mark & McAuley, Rob (2006). Locating Impropriety: Street Drinking, Moral Order, and the Ideological Dilemma of Public Space. *Political Psychology*, 27(2), 187–206, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2006.00002.x>
- Douglas, Mary (2001[1966]). *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. New York: Routledge.

- Fiske, John (1989). *Understanding Popular Culture*. London: Routledge.
- Foucault, Michel (2008[1967]). Of other spaces. I Dehaene, Michiel & De Cauter, Lieven, *Heterotopia and the city. Public space in a postcivil society* (s. 13–29). London: Routledge.
- Franzén, Mats (2001). Urban order and the preventive restructuring of space: The operation of border controls in micro space. *The Sociological Review*, 49(2), 202–218, DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00252>
- Fyfe, Nicholas & Bannister, Jon (1998). 'The eyes upon the street': Closed-circuit television surveillance and the city. I Fyfe, Nicholas R. (ed.), *Images of the Street. Planning, identity and control in public space*. London: Routledge.
- Gehl, Jan (1971). *Livet mellem husene*. København: Arkitektens Forlag.
- Goold, Benjamin J. (2002). Privacy rights and public spaces: CCTV and the problem of the "unobservable observer". *Criminal Justice Ethics*, 21(1), 21–27, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/0731129X.2002.9992113>
- Gray, Kevin & Gray, Susan Francis (1999). Civil Rights, Civil Wrongs And Quasi-Public Space. *European Human Rights Law Review*, 4, 46–102.
- Hall, Tim & Hubbard, Phil (1996). The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies? *Progress in Human Geography*, 20(2), 153–174.
- Harvey, David (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Holsen, Terje (2018). Neoliberal urbanitet – om betingelser for bruken av de urbane offentlige rommene. *Tidsskrift for samfunnsforskning* (in print.)
- Jacobs, Jane (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.
- Jacobs, Jane M & Lees, Loretta (2013). Defensible Space on the Move: Revisiting the Urban Geography of Alice Coleman. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(5), 1559–83, DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/1468-2427.12047>
- Jackson, Peter (1998). Domesticating the street: The contested spaces of the high street and the mall. I Fyfe, Nicholas R. (ed.), *Images of the Street. Planning, identity and control in public space*. London: Routledge.
- Jeffres, Leo, Bracken, Cheryl, Jian, Guowei & Casey, Mary (2009). The Impact of Third Places on Community Quality of Life. *Applied Research in Quality of Life*, 4, 333–345, DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s11482-009-9084-8>
- Jenlink, Patrick M. (2007). Creating Public Spaces and Practiced Places for Democracy, Discourse, and the Emergence of Civil Society. *Systemic Practice and Action Research*, 20, 429–440, DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s11213-007-9077-1>
- Jessop, Bob (1997). Capitalism and its future: remarks on regulation, government and governance. *Review of International Political Economy*, 4(3), 561–581, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/096922997347751>
- Johnstone, Craig (2016). After the Asbo: Extending control over young people's use of public space in England and Wales. *Critical Social Policy*, 36(4), 716–726, DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0261018316651943>
- Johnston, Les (2001). Crime Fear and Civil Policing. *Urban Studies*, 38(5/6), 959–976, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00420980120046635>
- Kayden, Jerold S. (2001). Using and Misusing Zoning Law to Design Cities: An Empirical Study of New York City's Privately Owned Public Spaces (Part 1). *Land Use Law & Zoning Digest*, 53(2), 3–10, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00947598.2001.10394506>
- Kirby, Andrew (2008). The production of private space and its implications for urban social relations. *Political Geography*, 27, 74–95, DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.polgeo.2007.06.010>
- Koch, Regan & Latham, Alan (2013). On the Hard Work of Domesticating a Public Space. *Urban Studies*, 50(1), 6–21, DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0042098012447001>
- Kohn, Margaret (2004). *Brave New Neighborhoods. The Privatization of Public Space*. London: Routledge.
- Kohn, Margaret (2013). What is wrong with gentrification? *Urban Research & Practice*, 6(3), 297–310, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/17535069.2013.846006>
- Layard, Antonia (2010). Shopping in the Public Realm: A Law of Place. *Journal of Law and Society*, 37(3), 412–441, DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6478.2010.00513.x>
- Listerborn, Carina (2005). How public can public spaces be?. *City*, 9(3), 381–388, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13604810500392688>
- Little, Christopher (2015). The 'Mosquito' and the transformation of British public space. *Journal of Youth Studies*, 18(2), 167–182, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2014.944119>

- Lomell, Heidi (2007). Videoovervåking – ulike logikker mellom private og politiet. I Gundhus, Helene Oppen, Larsson, Paul & Myhrer, Tor-Geir (red.), *Polisier virksomhet. Hva er det – hvem gjør det?* PHS Forskning 2007:7 (s. 61–83). Oslo: Politihøgskolen.
- Low, Setha (2006). How Private Interests Take Over Public Space: Zoning, Taxes, and Incorporation of Gated Communities. I Low, Setha & Smith, Neil, *The politics of public space* (s. 81–103). London: Routledge.
- Matthews, Hugh, Taylor, Mark, Percy-Smith, Barry & Limb, Melanie (2000). The Unacceptable Flaneur. The shopping mall as a teenage hangout. *Childhood*, 7(3), 279–294. DOI: <https://doi.org/10.1177/0907568200007003003>
- Mela, Alfredo (2014). Urban public space between fragmentation control and conflict. *City, Territory and Architecture*, 1(15), 1–7, DOI: <http://dx.doi.org/10.1186/s40410-014-0015-0>
- Meltzer, Rachel (2011). “Clean and safe” for all? The interaction between business improvement districts and local government in the provision of public goods. *National Tax Journal*, 64(3), 863–890, DOI: <https://search.proquest.com/docview/894273070?accountid=28244>
- Mercer, David & Mayfield, Prashanti (2015). City of the Spectacle: White Night Melbourne and the politics of public space, *Australian Geographer*, 46:4, 507–534, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00049182.2015.1058796>
- Millie, Andrew (2008). Anti-Social Behaviour, Behavioural Expectations and an Urban Aesthetic. *British Journal of Criminology*, 48, 379–394, DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azm076>
- Mitchell, Don (1995). The End of Public Space? People’s Park, Definitions of the Public, and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(1), 108–133, DOI: <http://www.jstor.org/stable/2564281>
- Morçöl, Göktug & Wolf, James (2010). Understanding Business Improvement Districts: A New Governance Framework. *Public Administration Review*, 70(6), 906–913, DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-6210.2010.02222.x>
- Neal, Zachary (2010). Seeking common ground: Three perspectives on public space. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers – Urban Design and Planning*, 163(2), 59–66, DOI: <http://dx.doi.org/10.1680/udap.2010.163.2.59>
- Németh, Jeremy (2012). Controlling the Commons: How Public Is Public Space?. *Urban Affairs Review*, 48(6), 811–835, DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1078087412446445>
- Németh, Jeremy & Hollander, Justin (2010). Security Zones and New York City’s Shrinking Public Space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(1), 20–34, DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2427.2009.00899.x>
- Németh, Jeremy & Schmidt, Stephan (2007). Toward a Methodology for Measuring the Security of Publicly Accessible Spaces. *Journal of the American Planning Association*, 73(3), 283–297, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01944360708977978>
- Németh, Jeremy & Schmidt, Stephan (2011). The privatization of public space modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 38, 5–23, DOI: <http://dx.doi.org/10.1068/b36057>
- Newman, Oscar (1995). Defensible space. A new physical planning tool for urban revitalization. *Journal of the American Planning Association*, 61(2), 149–155, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01944369508975629>
- Oc, Taner & Tiesdell, Steven (1999). The Fortress, the panoptic, the regulatory and the animated: planning and urban design approaches to safer city centres. *Landscape Research*, 24(3), 265–286, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01426399908706563>
- Oldenburg, Ray (1989). *The great good place. Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. New York: Paragon House.
- Parkinson, John (2013). How legislatures work – and should work – as public space. *Democratization*, 20(3), 438–455, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13510347.2013.786544>
- Peel, Deborah, Lloyd, Greg & Lord, Alex (2009). Business Improvement Districts and the Discourse of Contractualism. *European Planning Studies*, 17(3), 401–422, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/09654310802618044>
- Phillips, Timothy & Smith, Philip (2007). Rethinking Urban Incivility Research: Strangers, Bodies and Circulations. *Urban Studies*, 43(5/6), 879–901, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080=00420980600676196>
- Raco, Mike (2003). Remaking Place and Securitizing Space: Urban Regeneration and the Strategies, Tactics and Practices of Policing in the UK. *Urban Studies*, 40(9), 1869–1887, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/0042098032000106645>

- Rhodes, R.A.W. (2007). Understanding governance: Ten years on. *Organization Studies*, 28, 1243–1264. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0170840607076586>
- Sager, Tore (2011). Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990–2010. *Progress in Planning*, 76, 147–199. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.progress.2011.09.001>
- Samuelson, Paul (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387–89. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/1925895>
- Sandercock, Leonie & Dovey, Kim (2002). Pleasure, Politics, and the “Public Interest”: Melbourne’s Riverscape Revitalization. *Journal of the American Planning Association*, 68(2), 151–164. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01944360208976262>
- Smith, Neil (1996). *The new urban frontier. Gentrification and the revanchist city*. London: Routledge.
- Smith, Neil & Low, Setha (2006). Introduction: The Imperative of Public Space I Setha Low & Neil Smith (eds.). *The politics of public space* (s. 1–16). New York: Routledge.
- Sorkin, Michael (ed.) (1992). *Variations on a Theme Park. The New American City and the End of Public Space*. New York: Hill and Wang.
- Staehele, Lynn (2010). Political geography: Democracy and the disorderly public. *Progress in Human Geography*, 34(1), 67–78. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0309132509105006>
- Staehele, Lynn & Mitchell, Don (2006). USAs Destiny? Regulating Space and Creating Community in American Shopping Malls. *Urban Studies*, 43(5/6), 977–992. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080=00420980600676493>
- Staehele, Lynn & Mitchell, Don (2008). ‘Don’t Talk with Strangers’. *Griffith Law Review*, 17(2), 531–545. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10383623.2008.10854623>
- Stillerman, Joel & Salcedo, Rodrigo (2012). Transposing the Urban to the Mall. Routes, Relationships, and Resistance in Two Santiago, Chile, Shopping Centers. *Journal of Contemporary Ethnography*, 41(3), 309–333. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/08912416111434551>
- Stugu, Stein (2015). *Kjøpesentre i Norge: Konsentrert makt*. DeFacto, rapport 3:15. Oslo: DeFacto.
- Taşan-Kok, Tuna (2012). Introduction: Contradictions of Neoliberal Urban Planning. I Taşan-Kok, Tuna & Baeten, Guy (eds.), *Contradictions of Neoliberal Planning. Cities, Policies, and Politics*. (s. 1–20). The GeoJournal Library 102. Dordrecht: Springer. DOI: <http://link.springer.com/book/10.1007%2F978-90-481-8924-3>
- Theodore, Nik & Peck, Jamie (2011). Framing neoliberal urbanism: Translating ‘commonsense’ urban policy across the OECD zone. *European Urban and Regional Studies*, 19(1), 20–41. DOI: <https://doi.org/10.1177/0969776411428500>
- Thörn, Catharina (2011). Soft Policies of Exclusion: Entrepreneurial Strategies of Ambience and Control of Public Space in Gothenburg, Sweden. *Urban Geography*, 32(7), 989–1008. DOI: <http://dx.doi.org/10.2747/0272-3638.32.7.989>
- Trouille, David (2012). *Neighborhood Outsiders, Field Insiders: Latino Immigrant Men and the Control of Public Space*. UCLA International Institute eScholarship. DOI: <http://escholarship.org/uc/item/9gr8t3x0>
- Toolis, Erin & Hammack, Phillip (2015). “This is My Community”: Reproducing and Resisting Boundaries of Exclusion in Contested Public Spaces. *American Journal of Community Psychology*, 56, 368–382. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10464-015-9756-5>
- Urry, John (1995). *Consuming Places*. London: Routledge.
- Wacquant, Loïc (2009). *Punishing the Poor. The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press.
- Warren, Robert (2002). Situating the City and September 11th: Military Urban Doctrine, ‘Pop-up’ Armies and Spatial Chess. *International Journal of Urban and Regional Research*, 26(3), 614–619. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/1468-2427.00404>
- Webster, Chris (2003). The Nature of the Neighbourhood. *Urban Studies*, 40(13), 2591–2612. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/0042098032000146803>
- Weintraub, Jeff (1997). The Theory and Politics of the Public/Private Distinction. I Weintraub, Jeff & Kumar, Krishan (eds.), *Public and Private in Thought and Practice. Perspectives on a grand Dicotomy* (s. 1–33). Chicago: University of Chicago press.
- Zukin, Sharon (1995). *The Cultures of Cities*. Oxford: Blackwell.
- Aas, Geir, Runhovde, Siv, Strype, Jon & Bjørge, Tore (2010). *Trygghet i det offentlige rom*. PHS Forskning 2010:7. Oslo: Politihøgskolen.